

УДК 338.58:65.014

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-16>**Кучмєєв О. О.**кандидат психологічних наук, доцент,
Відкрий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1803-6231>**Kuchmieiev Oleksandr**

Open International University of Human Development "Ukraine"

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

У статті обґрунтовано необхідність використання системного підходу у процесі управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі, зокрема зазначено, що своєю кінцевою метою він має угруповання всіх суттєво важливих чинників, які створюють позитивні умови для безпечного функціонування і розвитку підприємства, та дає змогу не тільки по-новому підійти до вирішення багатьох актуальних проблем, але й аналізувати конкретні позиції, дії, ситуації і цілі в комплексі логічних чинників. Визначено завдання управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі. Встановлено аспекти, за якими вивчається об'єкт під час застосування системного підходу. З метою обґрунтування необхідності застосування системного підходу для управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі проведено порівняльний аналіз застосування традиційних та системного підходів, в результаті якого доведено необхідність застосування саме системного підходу. Визначено перспективні напрями дослідження управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі, а саме до перспективних напрямів дослідження із зазначеного питання пропонується віднести визначення інтегрованих показників оцінки якості управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі.

Ключові слова: ризики, підприємства оптової торгівлі, чинники, системний підхід, порівняльний аналіз, управління ризиками.

FEATURES OF APPLICATION OF SYSTEM APPROACH IN THE PROCESS OF RISK MANAGEMENT AT WHOLESALE TRADE ENTERPRISES

The article substantiates the need to use a systematic approach in the process of risk management in wholesale enterprises, in particular; states that its ultimate goal is to group all the essential factors, which, in turn, create positive conditions for safe operation and development of the enterprise. not only to approach the solution of many topical problems in a new way, but also to analyze specific positions, actions, situations and goals in a set of logical factors. The task of risk management at wholesale enterprises is defined. In particular, it is noted that the system approach involves the study of the object of study in six aspects: elemental (definition of system elements, its strength, the level of commonality of the system), structural (determining the type of structure, connections, interdependencies at the quantitative and qualitative level), functional (definition of system functions, subsystems), integrative (identification of system goals, contradictions and ways to eliminate them, definition of the main link), communicative (identification of connections with other systems) and historical (study of the stages of development of the system, forecasting its prospects). In order to substantiate the need for a systematic approach to risk management in wholesale trade, a comparative analysis of traditional and systematic approaches, which revealed that according to the results of studying the practice of risk management in wholesale trade, traditional in the industry is fragmentary risk identification. then, when applying a systematic approach, the process of risk management in wholesale enterprises should be coordinated by the head of the trading company, and the task of identifying and minimizing risks becomes part of the responsibilities of each manager. In addition, the application of a systems approach provides the ability to make management decisions at the tactical and strategic levels, taking into account the probability of possible losses of operating profit due to risk situations in the areas of procurement, transportation and sales. That is, the process of risk management in wholesale enterprises should be continuous and cover all activities of the trading company. The necessity of application of the system approach to risk management at the wholesale enterprises which provides continuity, cyclicity, complexity and completeness of functions of such management is proved. Perspective directions of research of risk management at the enterprises of wholesale trade are defined, namely to perspective directions of research on the specified question it is offered to carry definition of integrated indicators of an estimation of quality of risk management at the enterprises of wholesale trade.

Keywords: risks, wholesale trade enterprises, factors, system approach, comparative analysis, risk management.

JEL classification: C12, C14, C18

Постановка проблеми. Як показала практика, потреба застосування системного підходу в процесі управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі (далі – ПОТ) полягає в тому, що наявні підходи не дають змоги повною мірою забезпечити якісне функціонування та отримання запланованого прибутку цими підприємствами. Підприємства оптової торгівлі стикаються з величезною кількістю негативних чинників, які впливають на кінцевий результат їхньої діяльності, таких як: нестабільність поставки, несвоєчасні

та неповні платежі споживачів, складнощі із залученням кредитних ресурсів тощо. Результат ефективного управління ризиками зумовлює отримання економічного ефекту для вищезазначених підприємств.

Крім того, забезпечення необхідного для безперервного функціонування та розвитку рівня безпеки ПОТ є неможливим без ґрунтовних наукових досліджень, результатом здійснення яких повинно стати розроблення відповідних методологічних засад на базі активного застосування системного підходу. Зазначене

зумовлено тією обставиною, що впевнений розвиток системного підходу у науковому пізнанні та його експансія у все більшу кількість сфер знань зумовили оформлення системного підходу як наукової теорії. Таким чином, дослідження вищезазначеного питання є досить актуальним у ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні теоретичні та практичні аспекти проблеми управління ризиками на підприємствах досліджують у своїх роботах такі вітчизняні та зарубіжні автори, як З.Б. Живко та А.Ю. Кияшко [4; 5], які основними типами методів управління ризиками вважають методи ухилення від ризику, його локалізації, дисипації, компенсації. Близької позиції дотримується Я.О. Білоус [3], який пропонує розглядати як один із типів методів управління ризиками його трансфер. За змістом трансфер ризику передбачає його передавання іншому економічному суб'єкту, що означає перехід відповідальності за ризик третій стороні і, на нашу думку, є частковим методом ухилення від ризику. Такої ж думки дотримується В.Г. Алькема [1], який зазначає, що всі методи управління ризиками тією чи іншою мірою спрямовані на його мінімізацію. Але, дотримуючись принципів мінімізації, автор пропонує таке групування методів управління ризиками, як: запобігання збиткам, самострахування, страхування, передавання ризику та його диверсифікація. О.В. Тужилькіна [8] дотримується думки, що класифікація методів управління ризиками має здійснюватися з погляду основних законів, притаманних системі управління. Відповідно, за цією ознакою всі методи можуть бути віднесені до організаційних (адміністративних), економічних або соціально-психологічних. Більш масштабне теоретичне дослідження можливих підходів до класифікації методів управління ризиком підприємств торгівлі здійснено В.А. Боровковою, у працях якої виділено до п'ятнадцяти класифікаційних ознак, які мають сприяти систематизації та упорядкуванню наявного методичного забезпечення (за спрямованістю впливу, джерелом впливу, формами, масштабом охоплення, кількістю цілей, глибиною впливу, змістом, тривалістю тощо) [1], крім того, дослідження в цьому напрямі здійснювалися й іншими науковцями.

Незважаючи на певний інтерес науковців до проблем управління ризиками, наявні розробки не дають змоги сформувати системне бачення процесу вибору відповідного підходу до управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі. Наукова проблема полягає у необхідності розкриття особливостей використання системного підходу у процесі управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності використання системного підходу в управлінні ризиками на підприємствах оптової торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Потреба використання системного підходу для управління ризиками на ПОТ пояснюється тим, що своєю кінцевою метою він має угруповання всіх суттєво важливих чинників, які створюють позитивні умови для безпечного функціонування та розвитку підприємства. Саме системний підхід дає змогу не тільки по-новому підійти до вирішення багатьох актуальних проблем, але й аналізувати конкретні позиції, дії, ситуації і цілі в комплексі логічних чинників. Саме завдяки застосуванню системного

підходу можна проектувати та реалізувати ефективну систему економічної безпеки ПОТ у комплексі.

Вихідним із позицій системного підходу є поняття мети. Наявність конкретної цілі – перша і найважливіша ознака організації, за якою ця система відрізняється від інших систем, що її оточують. Завдання управління ризиками в цих умовах – забезпечити комплексний процес досягнення цілей, що стоять перед системою. Системний підхід припускає, що кожний з елементів, що складають систему, має певні власні цілі. Однак суть системного підходу – забезпечити підвищення ефективності роботи організації загалом [5].

Особливості системного підходу зводяться до такого, як: чітке визначення цілей і встановлення їх ієрархії; досягнення найкращих результатів за найменших витрат шляхом використання інструментів порівняльного аналізу і вибору способів досягнення поставлених цілей; широка всебічна оцінка всіх можливих результатів діяльності з використанням кількісної інтерпретації цілей, визначенням методів і засобів їх досягнення.

Безпосередньо системний підхід в управлінні вивчає підприємство як систему, що складається із взаємопов'язаних елементів. Системний підхід передбачає вивчення об'єкта дослідження за шістьма аспектами, такими як [4, с. 35]: елементний (визначення елементів системи, її міцності, рівня спільності системи), структурний (визначення типу структури, зв'язків, взаємозалежностей на кількісному та якісному рівні), функціональний (визначення функцій системи, підсистем), інтегративний (виявлення цілей системи, протиріч та способів їх усунення, визначення основної ланки), комунікативний (виявлення зв'язків з іншими системами) та історичний (дослідження етапів розвитку системи, прогнозування її перспектив).

Цей підхід дасть змогу управляти підприємством і забезпечувати досягнення цілей. Системний підхід до управління передбачає системне вирішення завдань, які постають перед ПОТ.

Також для того, щоб процес управління ризиками на ПОТ був дієвим, на нашу думку, має бути впроваджено системний підхід до управління ними. Ураховуючи, що система управління взагалі – це сукупність елементів, необхідних для здійснення впливів суб'єкта управління на об'єкт управління, систему управління на ПОТ пропонується визначати як сукупність методів і засобів (організаційних, економічних, технічних), призначених для управління ризиками на цих підприємствах.

З метою обґрунтування необхідності застосування системного підходу для управління ризиками на ПОТ пропонується зробити порівняльний аналіз застосування традиційних (процесний, ситуаційний тощо) та системного підходів (табл. 1).

Якщо, відповідно до результатів вивчення практики управління ризиками на ПОТ, традиційним у галузі є фрагментарне виявлення ризиків, то під час застосування системного підходу процес управління ризиками на ПОТ має координуватися керівником торговельного підприємства, а завдання виявлення та мінімізації ризиків стають частиною обов'язків кожного менеджера. Крім того, застосування системного підходу передбачає можливість ухвалення управлінських рішень на тактичному та стратегічному рівнях з урахуванням імовірності можливих втрат операційного прибутку через виникнення ситуацій ризику у сферах закупівель, транспорту-

Таблиця 1

Порівняльний аналіз традиційних та системного підходів в управлінні ризиками на підприємствах оптової торгівлі

Традиційні підходи	Системний підхід
<i>Фрагментарність</i> – кожний підрозділ самостійно та на власний розсуд реагує на виникаючі ризики у межах своїх функцій	<i>Інтегрованість</i> – процес координується керівництвом, кожний менеджер розглядає функції управління економічною безпекою як частину своєї роботи
<i>Безсистемність і епізодичність</i> – оцінювання та реагування на ризики відбувається епізодично на інтуїтивній основі	<i>Безперервність і циклічність</i> – процес управління економічною безпекою безперервний
<i>Відокремленість</i> – увага зосереджується тільки на окремому аспекті ризику, результати вивчення якого не впливають на загальний процес планування	<i>Комплексність і координація</i> – вивчаються всі види ризиків, прийняття управлінських рішень відбувається скоординовано із процесом планування
<i>Обмеженість функцій управління</i> – основними функціями, які реалізуються в межах управління економічною безпекою, є їх аналіз та оцінка	<i>Повнота функцій управління</i> – виконуються всі функції управління економічною безпекою від ідентифікації ризиків до управління та контролю за станом економічної безпеки

Джерело: укладено автором за джерелами [1; 5; 7]

вання та продажів. Тобто процес управління ризиками на ПОТ має відбуватися безперервно та охоплювати всі види діяльності торговельного підприємства.

Отже, на нашу думку, необхідною умовою впровадження системного підходу до управління ризиками на ПОТ є наявність достатніх фінансових ресурсів, оскільки і пошук нових постачальників, і дослідження попиту споживачів, і впровадження систем контролю супроводжується певними витратами.

Висновки. Доведено, що якість і результат управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі

значною мірою залежать від того, наскільки вибрані методи управління відповідають чинникам ризиків та загроз, виявленим у процесі аналізу та оцінки діяльності підприємств. Обґрунтовано необхідність застосування системного підходу до управління ризиками на ПОТ, який забезпечує безперервність, циклічність, комплексність і повноту функцій такого управління.

До перспективних напрямів дослідження із зазначеного питання можна віднести визначення інтегрованих показників оцінки якості управління ризиками на підприємствах оптової торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Алькема В.Г. Система економічної безпеки логістичних утворень : [монографія] / за ред. В.Г. Алькеми. Київ : Ун-т економіки та права «КРОК», 2011. 376 с.
2. Боровкова В.А. Управление рисками в торговле. СПб. : Питер, 2014. 288 с.
3. Білоус Я.Ю. Аналіз підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2011. № 23 (II). С. 241–247.
4. Живко З.Б. Стратегічне планування в системі економічної безпеки підприємства. *Проблеми науки*. 2012. № 4. С. 32–39.
5. Кияшко А.Ю., Лойко В.В. Мотивація праці в контексті економічної безпеки підприємства. URL: http://knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015/Kiyashko_Lojko_11.pdf (дата звернення: 23.09.2020).
6. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2016. 188 с.
7. Тужилкіна О.В. Підвищення вагомості нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 9. С. 37–41.

References:

1. Alkema V.G. (2011) The system of economic security of logistics entities. Kiev: KROK University of Economics and Law, 376 p. (in Ukrainian)
2. Borovkova V.A. (2014) Risk management in trading. St. Petersburg: Peter, 376 p. (in Russian)
3. Bilous Y.Yu. (2011) Analysis of the steps to the value of the understanding "economical security of the enterprise". *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo*, no. 23, pp. 241–247. (in Ukrainian)
4. Zhivko Z.B. (2012) Strategic planning in the system of economic security of the enterprise. *Science problems*, no. 4, pp. 32–39. (in Ukrainian)
5. Kiyashko A.Yu. (2015) Motivation for pratsi in the context of the economic security of the enterprise. Available at: http://knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015/Kiyashko_Lojko_11.pdf (accessed 10 September 2020).
6. Mashina N.I. (2016) Economic risk and methods of its measurement: textbook. manual. Kiev: CUL, 188 p. (in Ukrainian)
7. Tuzhilkina O.V. (2016) Increasing the importance of intangible factors of labor motivation in the formation of human capital of a modern enterprise in Ukraine. *Current economic problems*, no. 9, pp. 37–41. (in Ukrainian)